

ביאורים

מהי פעולה טובה? מה מגדיר דבר בתור דבר 'טוב'? הרמב"ם נותן לנו פירוש מפתיע: **דבר טוב הוא דבר מאוזן**. פעולה טובה או מידה טובה היא מידה שממוצעת בין שני קצוות.

למה הרמב"ם הגדיר זאת כך? בסוף כל יום בבריאת העולם ראה הקב"ה את אשר עשה ואמר "כי טוב", המציאות יכולה להתקיים ויש בה מערכות חיים המאזנות זו את זו. לעומת זאת, מציאות שהיא רעה זו מציאות שאין לה איזונים ולכן אין לה קיום לאורך זמן. המילה 'רע' היא מלשון 'רועע', אינו יציב, נוטה ליפול. כך גם אדם שעושה רע אינו מתחבר לקב"ה, נשמתו אינה נקשרת לצרור החיים והוא אובד מן העולם.

האדם מורכב מכוחות שונים המתרוצצים בקרבו: חומר ורוח, רגש ושכל. היכולת של האדם להמשיך ולהתקיים ולא ליפול לחולי או למצב רוח שפל הוא כאשר כל כוח מקבל את המינון הנכון. כאשר ישנה סטייה או הליכה קיצונית רק עם כוח אחד - שאר הכוחות נזנחים ואינם ממלאים את תפקידם. הגוף נפגע ותפקודו נחלש. לכן מידה טובה היא מידה מאוזנת. לאחר שהבנו שנפש האדם היא אחת וממנה נובעים כל הכוחות וכל המידות, אנו יכולים להבין שיש בנפש מידות שונות שצריכות לבוא לידי ביטוי. מהותה של הנפש תגלה כאשר כל כוח ימצא את הביטוי המיוחד לו במערכת הכללית. הדבר דומה לתזמורת. כל כלי צריך להופיע במקום מסוים ורק אז מתקבלת יצירה מוזיקלית. אם כלי אחד יחרוג מתפקידו הוא יאפיל על שאר הכלים והיצירה תישמע חד-גונית ומשעממת. רק מיקום מדויק של כל כלי נותן לנו מוזיקה איכותית. בשביל זה צריך מנצח גדול, וזה האדם בעצמו.

הרחבות

• מה זה "מידות טובות"?

הפעלות אשר הן טובות, הן הפעלות השוות, הממצעות בין שני קצוות. המונחים 'מידות טובות' ו'מידות רעות' לא מתארים שתי רשימות של דפוסית התנהגות. 'מידה' כשמה כן היא: כמות, מינון. מידות טובות = מינון מדויק של כוחות הנפש, ואילו מידות רעות = הפרת האיזון של כוחות הנפש.

• למה חייבים ללכת בדרך האמצע בכל דבר?

ואמנם ישבח באמת המצוע, ואליו ראוי לאדם לכוון. הרעיון שעומד ביסוד הדרכת הרמב"ם הוא שאין שום כוח חיים שנברא לבטלה. לכל נטייה יש תפקיד חיובי בנקודה מסוימת על ציר הנפש. זוהי משמעות נוספת להכרזה של הרמב"ם ש"נפש האדם אחת" שלא סובלת שלייה של חלקים ממנה. האתגר בעבודת ה' איננו 'חיסול האויב' ו'שבירת המדות', אלא ניהול מאוזן שיוצר התאמה והרמוניה בין כל הפרטים.

רעיון זה מבואר היטב בדבריו של ריה"ל בספר הכוזרי: "התורה האלוהית לא העבדתנו בסיגופים, כי אם למדתנו את המדה הנכונה בצוותה עלינו לתת לכל כוח מכוחות הנפש והגוף את החלק המגיע לו בצדק" [כוזרי ב, נ]. "החסיד הוא הוא המושל, שהרי כל חושיו וכוחותיו, הנפשיים והגופניים, סרים אל משמעתו, והוא מנהיג אותם הנהגה מדינית ממש, כמה שנאמר 'ומושל ברוחו מלוכד עיר' [משלי טז, לב]. והוא האיש הראוי לשלוט, כי אלו עמד בראש מדינה היה נוהג בה בצדק, כשם שנהג מנהג צדק בגופו ובנפשו. הוא חוסם את הכוחות המתאווים ומונע אותם מעבור גבולם, לאחר שנתן להם חלקם וספק להם כל מה שממלא חסרונם" [כוזרי ג, ה].

שאלות לדיון

כיצד יכול האדם לברר לעצמו האם הוא עצלן או מסתפק בחלקו?
חייל שמתנדב לצאת למשימה מסוכנת מאוד - האם הוא מוסר עצמו לסכנה או שהוא גיבור?
האם מידותיו מתוקנות?

הפרק הרביעי ברבואת חליי הנפש

הפעלות אשר הן טובות, הן הפעלות השוות, הממצעות בין שני קצוות, ששניהם דרך הוזה רע, האחד מהם יתור, והאחר חסור. והפעלות, הן תכונות נפשיות וקניינים, ממצעים בין שתי תכונות רעות, האחת מהן יתרה והאחרת חסרה. ומן התכונות האלה יתחייבו הפעלות הן. משל זה: הזהירות, שהיא מדה ממצעת בין רב התאווה ובין העדר ההרגשה בהנאה. והזהירות היא מפעלות הטוב, ותכונת הנפש אשר תתחייב ממנה הזהירות היא מעלה ממצעות המדות. אמנם רב התאווה הוא הקצה הראשון, והעדר ההרגשה בהנאה לגמרי - הקצה האחרון, ושניהם רע גמור. ושתי תכונות הנפש, אשר מהן יתחייבו רב התאווה, והיא התכונה היתרה, והעדר ההרגשה, והיא התכונה החסרה, שתייהן פחיתות¹ מפחיתות המדות. וכן העין היפה, ממצעת בין הקמץנות והבזבז. והגבורה, ממצעת בין המסירה לסכנות² ורך הלבב³. והבדיחות, ממצעת בין ההוללות והקהות⁴. והענוה, ממצעת בין הגאווה ושפלות הרוח. והנדיבות, ממצעת בין הפזרנות והפילות⁵. וההסתפקות⁶, ממצעת בין אהבת הממון והעצלנות. והסבלנות, ממצעת בין הפעס והעדר הרגשת הבזיון⁷. ובשת פנים, ממצעת בין העזות והביישנות⁸. וכן שאר המדות. ולא יצטרכו לשמות מנחים⁹ להן דוקא, אם יהיו העניינים משגים ומובנים.

ופעמים יטעו בני אדם באלו הפעלות, ויחשבו אחד משני הקצוות טוב, ומעלה ממצעות הנפש. פעמים יחשבו הקצה הראשון טוב, כמו שיחשבו המסירה לסכנות מעלה, ויקראו המוסרים עצמם לסכנות: גבורים, וכשיראו מי שהוא בתכלית ההסתקנות ושימת נפשו בכפו, ומפיל עצמו למיתה בכונה, ופעמים שינצל במקרה - ישבחוהו בזה, ויאמרו: זה גבור. ופעמים יחשבו הקצה האחרון טוב, ויאמרו על נעדר הרגשת הבזיון - סבלן, ועל העצל - מסתפק בחלקו, ועל נעדר ההרגשה בהנאות לעבי טבעו - נזהר. ועל זה האופן מן הטעות יחשבו גם כן הבזבז והפזרנות מן הפעלות המשבחות. וזה כלו טעות, ואמנם ישבח באמת המצוע, ואליו ראוי לאדם לכוון, וישקל פעלותיו כלן תמיד אל זה המצוע¹⁰.

השוות - המאוזנות. המעלות - המידות הטובות. קניינים - קניינים נפשיים. פחיתות - חסרונות. עין היפה - רוחב לב (במידה לא מופרזת). המסירה לסכנות - הסתכנות יתרה. רך הלבב - חפזנות. הקהות - עצבות, כבודות. הפילות - קמצנות. ההסתפקות - המשתדל ושחמ בחלקו. העדר הרגשת הבזיון - אדישות. הביישנות - ביישנות יתירה. לשמות מנחים - לכינוי מוגדר. המצוע - המידה הממוצעת והמאוזנת.

